

ПЕТРО МІРЧУК

ВІДРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОЇ ІДЕЇ

ЛІГА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

ТОРОНТО — 1954

ПЕТРО МІРЧУК

ВІДРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОЇ ІДЕЇ

ЛІГА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

ТОРОНТО — 1954

**ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА
ЛІГИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Ч. 6.

З циклю:

**"УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ
XX. СТОЛІТТЯ", брошура перша.**

НАКЛАДОМ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ ЛІГИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ
З друкарні Видавничої Спільки "Гомін України", 140 Бетирст Ст.
Торонто, Онт. — Канада.

ПЕРЕДМОВА

Випуском ч. 6 "Політичної Бібліотеки" Ліги Визволення України (ЛВУ) починаємо друкування циклу брошур п. н. **"Український націоналістичний рух першої половини ХХ. століття"**.

Брошура "Відродження великої ідеї", яку читач має перед собою, є саме першою брошурою з цього циклу.

Друкуючи ці брошури, ми по перше — виконуємо постанову IV. Крайової Конференції ЛВУ (що відбулася 18 і 19 липня 1953 р.), а саме розділ V., прийнятих резолюцій, точка а) пропагандивно-видавничі справи: "видати заплановані в минулому році брошури про український націоналістичний рух у першій половині ХХ. століття, та поширити їх серед нашого членства і всієї української громади".

По-друге — віддаючи до рук нашого читача ці брошури, ми сподіваємося виповнити прогалину в українській політичній літературі, що вже здавна відчувається серед української громади й зокрема серед членства ЛВУ та всіх визнавців, а також і прихильників українського націоналізму й української визвольної боротьби.

Ці наші брошури, що їх автором є відомий політичний діяч і публіцист д-р Петро Мірчук, є першою спробою в приступній і популярній формі дати систематичний і упорядкований курс півстолітньої історії українського націоналістичного руху, від 1900 року (конкретно від оснування в тому році Революційної Української Партії — РУП) по сьогоднішній день, з коротким лише оглядом його предвісників у ХІХ. столітті, головню в другій його половині.

Особливо належить підкреслити погляд автора (та й не тільки його), що хоча самі терміни "націоналізм", "націоналістичний", і навіть "нація" з'являються, порівнюю-

чи, не так то вже й давно, то зміст, який є вложений у ці терміни, є такий давний як давним є змагання або **боротьба народу за його власне життя, за його ріст і розбудову, за найвищі ідеї народу. Кожного народу і в кожний час і незалежно від того, чи такі саме назви даний народ вживав або вживає. Йдеться бо про істоту справи, а не про назву чи форми.**

В останніх століттях, а особливо в нашому — боротьба народів за передумовини їхнього свободного розвитку, отже за державність, набрала дуже виразних і яскравих форм. Зокрема таких форм набрала визвольна боротьба українського народу. І в парі з цим терміни "український націоналізм", "націоналістичний" набрали особливого значення та сталися синонімами боротьби всего українського народу.

За такі вважає їх теж, і то дуже виразно й наголошено наш ворог — Москва й цим способом, наче б підтверджує, що **український націоналізм і сьогоднішня українська визвольна боротьба це тотожні поняття, які становлять для ворога найбільшу небезпеку.**

Москва не помиляється в тому, що є для неї небезпекою, що є сьогодні найбільше мобілізуючим у боротьбі з нею, чинником і що вкінці принесе їй загибель, а визволення всім нею поневоленим народам. **Це — український націоналізм і український націоналістичний рух.**

І саме тому є потреба дати українській спільноті історію українського націоналістичного руху. Щоб сучасники пізнали своїх великих попередників, їхні думки, погляди, міркування та діяльність, повну трудів, зусиль і жертв в ім'я великої справи. Щоб сучасники розуміли всю серйозність, всю складність і жертвенність і необхідність сьогоднішньої визвольної боротьби, яка є нічим іншим, а **послідовним продовжуванням попередніх періодів цієї самої боротьби і за цю ж саму справу.** І щоб були свідомі того, що від вислідів цієї боротьби залежить бути або не бути українському народові. А тому обов'язком кожної української людини — де б вона не була і що б вона

не робила—є дати всебічну підтримку й допомогу нашим братам, що сьогодні стоять у безпосередній завзятій боротьбі з ворогом. Що остеронь цієї боротьби не сміє стояти жоден українець.

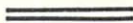
Один з провідників "Молодої України" — націоналістичної організації, основаної ще в 1899 році, яка мала своєю метою державну самостійність України — Л. Цегельський писав: "вся історія українського народу це або історія української держави або історія змагань до відбудування цієї держави".

На долю українського націоналістичного руху припадає та частина найновішої української історії, що її називаємо історією змагань до відбудування української держави або історією боротьби українського народу за свою державу.

Ця частина нашої історії ще не закінчена. Але **вона не може інакше закінчитися як здобуттям української держави**, після чого продовжуватиметься друга частина історії — дальша історія української держави.

Історія українського націоналістичного руху першої половини ХХ. століття, яку саме починаємо друкувати окремими брошурами, має за мету сказати й показати оцю правду про український націоналістичний рух та пригадати сучасникам їхні завдання у зв'язку з тим, що боротьба за українську державу ще не закінчена. Одночасно метою цього нашого видання є поширювати політичне знання серед найширших кругів української спільноти та служити для політичного вишколу й для піднесення політичного рівня членства ЛВУ і всіх визнавальців ідеї українського націоналізму.

Роман Малащук.

ВСТУП

Назви "націоналізм" і "націоналістичний" відносно нові: вони починають появлятися в політично-науковій літературі щойно в ХІХ. столітті. Але, власне — назви; самі соціологічні явища, що їх ми сьогодні окреслюємо тими назвами, дуже давні. Ідея суверенности нації та моральна вимога до кожного члена національної спільноти, ставити добро своєї нації в основу кожної своєї дії, родились тоді, коли родилась нація.

Якщо в політичній літературі широко прийнята думка, що нація в новітньому розумінні з'являється в історії щойно у висліді великої французької революції, то в тому є деяка правда. Під поняттям "нація" ми розуміємо сьогодні сукупність людей спільного походження і спільної культури (мова, релігія, звичаї й обичаї), осілих на окресленій території й об'єднаних свідомістю своєї окремішности, традицією спільної боротьби за свої інтереси та ідеєю змагання до вільного вияву всіх сил нації в усіх ділянках людського життя. Рабовласницький лад старинних часів та феодалний лад середньовіччя не давали змоги існувати й проявлятися всім тим первням, що є на сьогодні конечною складовою частиною поняття нації: війни в тих умовах велись за інтереси королів і князів, що ніяк не сходилися з інтересами їх підданих, в круг своїх підданих включав король кого вдалось, не дивлячись зовсім на їхнє походження, не питаючись в нічому їхньої думки й не даючи їм змоги вільного вияву в ніякій ділянці. І тому, щойно тоді, коли у висліді французької великої революції прийшли до голосу зрівняні в політичних правах робітництво (так званий "третій стан") та селянство ("четвертий стан"), могла бути мова про боротьбу за **спільні** інтереси, спільну культуру та спільні змагання.

Та в тому, що щойно тоді з'являється в історії нація, є — як ми вже сказали, — лише деяка правда. Бо ж вже в грецькій та римській державах стан речей був дещо інакший і, що для нас тут найважливіше, інакші суспільно-правні стосунки існували від самих початків в **українській** державі. Науково доведено, що в українській державі фєвдального ладу не було ніколи. Ясна річ, що соціально-правна побудова княжої України мала свої історичні властивості, яких не може бути сьогодні, та вони мають третєорядне значення (так, як для прикладу, окремі особливості сьгоднішнього соціально-правного ладу Англії, — "лорди" й "громади", — чужі іншим сьгоднішнім державам). Основним залишається історичний факт, що українська держава від найдавніших часів вважається власністю **всіх верств** українського народу, культура була витвором всего українського народу (застереження освіти як монополію тільки для упривілейованих вищих верств, як це було в країнах з фєвдальним ладом, в Україні не обов'язувало ніколи), а через те й боротьба та змагання були **спільною** боротьбою і **спільними** змаганнями всіх "русичів". Значить, — українська нація сформувалась в заранні творення української княжої держави, а сама українська держава прийшла як вислід змагань української нації до збереження своєї окремішности.

Завдяки цьому, національна свідомість українців вже за часів княжої держави, так міцно підкрєслена в "Слові о полку Ігорєві", в проповідях митрополита Іларіона та в усіх літописах, була видною серед усіх верств українського народу. Завдяки цьому в "Слові о полку Ігорєві" ми стрічаємо гострий народній засуд княжих міжусобиць і патріотичний заклик до спільної боротьби "за землю руську"; а в часах козаччини говориться завжди про боротьбу всего українського народу за інтереси "української козацької нації".

Державницько-національна свідомість українського народу виявляється теж і за часів Коліївщини, коли то в 1768 р. державно-правним актом керівники народ-

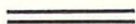
нього повстання підкреслили рівність в правах і обов'язках всіх верств українського народу та виразно застерegli, що державні пости у відновленій Україні можуть займати тільки особи української національності.

Націоналізм, — боротьба нації за самозбереження та її змагання до самоздійснення, — виявляється в умовах державности в творчій праці в усіх ділянках людського життя та в боротьбі за збереження й розбудову своєї державности, а в умовах національного поневолення — як націоналістична ідеологія та націоналістичний рух. **Націоналістична ідеологія зберігає природню ієрархію духово-моральних вартостей**, пригадуючи, що тільки в умовах збереження й забезпечення суверенности нації, отже, тільки при існуванні своєї власної, від нікого незалежної держави може нація вільно розвиватися та що вільний розвій нації зумовляє вільний розвій її складової частини — одиниці й поодиноких груп і тому інтерес нації мусить завжди йти перед інтересом одиниці й перед інтересом груп чи "кляс". **А націоналістичний рух, приймаючи звичайно форму політичної організації, мобілізує народ до боротьби за здійснення тих ідей, — за повернення й забезпечення суверенности нації у своїй незалежній державі та за розбудову державно-національного життя.**

**

Історію українського націоналістичного руху першої половини ХХ-го століття починає РУП, — Українська Революційна Партія, основана в 1900 р. Від неї ми повинні б теж почати наш короткий курс історії того руху. Та з огляду на те, що в основу ідеології новітнього українського націоналістичного руху лягли політичні та соціальні ідеї, що їх проголосив батько українського національного відродження Тарас Шевченко, а знов же перша в новітніх часах українська націоналістична організація "Братство Тарасівців", заснована в 1891 р. об'єднувала людей, які опісля відігравали провідну роль в націоналістичному русі аж до першої світової війни,

ми розглянемо на вступі нашого курсу коротко ідеологію, що її виклав Тарас Шевченко в своїх політичних поемах, та, після цього, історію Братства Тарасівців. Для повноти образу накреслюємо теж тло, на якому діяв рух, — тодішній стан політичної думки в Україні та перепони й супротивні течії, що спиняли процес національно-політичного відродження українського народу.

1. БАТЬКО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Батьком українського національно-політичного відродження був **Тарас Шевченко**. Правда, він не написав ні одної політично-програмової брошури, ні статті, як це роблять сьогоднішні ідеологи, а тільки писав вірші й поеми; та це не міняє факту, що в своїх поетичних творах він дав завершену систему політичної ідеології.

Свої політичні погляди виклав Шевченко в поемах: "Сон", "Великий Лях", "Кавказ", "Посланіє", "Заповіт", написаних в 1844 і 1845 рр. під впливом тих вражень, що їх дала йому безпосередня зустріч з усіми верствами українського народу під час його поїздок по Україні в тих роках та основне пізнання тодішнього стану й умовин суспільно-політичного життя в Україні.

В поемі "Сон", написаній літом 1844 р. в Петербурзі по повероті з першої поїздки в Україну, Шевченко з глибокою вдумчивістю та з надзвичайною відвагою аналізує стан, в якому тоді перебувала Україна: прибувши з Московщини в Україну та оглядаючи її, він захоплений красою й багатством української землі. Та при тому бачить він важке соціально-політичне положення українського народу: "...У тім раї... латану свитину з каліки знімають, з шкурою знімають, — бо нічим обуть панят недорослих. А он розпинають вдову за подушне, а сина кують, єдиного сина, єдину дитину, єдину надію в військо оддають, бо його, бач, трохи... А он-де під тином опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщині жне". Бачучи це, поет застановляється: чи ж справді вже ніхто не реагує на цю страшну соціально-політичну несправедливість? Та ні, він бачить їх, неустрашимих борців за правду і за волю, але — на Сибірі, закутих в кайдани, на заслання, між звичайними

злочинцями... Хто ж спричинник того, що в сповитій пшеничними ланами країні її населення обдерте, із голоду мре, а ті, хто в обороні правди стали, заслані на каторгу? Поет знаходить правдиву відповідь і не вагається показати її: спричинником того є Московщина з усім своїм гидким суспільно-політичним ладом. Тому на Петербург Шевченко дивиться не очима землячків-малоросів "з цинковими гудзиками", але — "так, мов я читаю історію України". Він ні трошки не захоплюється величавістю новозбудованого міста, бо при кожному погляді в ньому озивається свідомість, що все те збудовано коштом поневоленої України, на кістках замучених українських політичних засланих. Читаючи звичайний напис на пам'ятнику царя Петра І-го: "Первому Вторая", Шевченко бачить усю трагічну історію московського гніту в Україні: "Це той Первий (Петро Великий), що розпинав нашу Україну, а Вторая (цариця Катерина друга, що казала зруйнувати Запорізьку Січ) доконала вдову-сиротину". З глумом і сарказмом змальовує поет московський суспільно-політичний лад, спертий на деспотизмі, гніті та рабстві, де від п'яного царя почавши аж до "недобитків православних" вищий чином нижчого гнобить і зневажає, а гноблений та зневажаний, замість спротиву, гнеться в рабській покорі і вихваляє свого ката. Шевченко дорікає всім тим своїм землякам, що свої сили віддали на службу московським тиранам та дає вислів своїй вірі, що прийде час, коли сини України на ворога стануть і вся та московська система гніту завалиться "мов під землю". Віру в перемогу висловлює поет закликом до України: "Годуй діток: жива правда у Господа Бога".

В містерії "Великий Лях" Шевченко різко підкреслює злочинність супроти України й українського народу всіх тих, хто в якій-небудь формі помагає московським наїзникам: душу української дівчини Прісі не впускають до раю за те, що Пріся несвідомо побажала Хмельницькому успіху тоді, коли він їхав в Переяслав Москві при-

сягати". Так само карається душа української дівчинки-недолітка за те, "що цареві московському коня напоїла в Батурині, як він їхав у Москву із Полтави", та душа української дитини-немовлятка, що усміхалася до розмальованої галери московської цариці Катерини, що плила Дніпром після зруйнування Січі. У формі містерії Шевченко вказує в цій поемі своїм землякам на те, що переяславська злука України з Московщиною була найбільшим нещастям для українського народу, що повстання гетьмана Мазепи проти московського царя було святою боротьбою українського народу за свої права, та що сліпе захоплення деяких українців російською культурою, за яким, очевидно, піде їх вірна служба їй, становить грізну небезпеку не тільки для таких нещасних одиниць, але й для української справи взагалі.

"Я щасливий, що очей не маю, — що нічого того в світі не бачу й не знаю"... — каже осліплений в турецькій неволі герой Шевченкової поеми "Невольник" (написаної кілька днів перед поемою "Великий Лях"), слухаючи про злочинне руйнування Січі москалями, які навіть церкви не жаліли, про незаконну грабiж козацьких земель московською царицею, яка посміхалася вдоволено, дивлячись на пожар козацької церкви, про закріпощення українського люду московським "бахурям і байстрюкам" та про те, що деякі українці в той сам час, як вона руйнувала та закріпощувала Україну — "в цариці мов собаки патинки лизали".

В поемі "Послання" Шевченко дає, так сказати б, начерк програми політичної дії. Вже в заголовку дає поет історіософічну дефініцію нації, як сукупности людей, зв'язаних кровними зв'язками і територіальним походженням ("земляки"), спільною традицією, і спільними культурними надбаннями ("мертві" як символ їхніх змагань і їхнього вкладу в національну скарбницю духовости й культури), спільними стремліннями ("живі", які їх репрезентують в даний час) та ідеєю збереження своєї національної окремішности й змаганням до самоздійснення

нації ("ненароджені", які продовжуватимуть діло минулих і теперішніх поколінь в душі їхніх ідей). Згідно з тією дефініцією нації Шевченко подає своїм землякам й основні напрямні національно-політичної праці. В різкому протиставленні до панівних тоді серед української інтелігенції інтернаціоналістичних тенденцій Шевченко підкреслює, що: "в своїй хаті своя правда, і сила, і воля", тобто, говорячи політичними термінами, — що тільки існування своєї власної, самостійної держави дає змогу розв'язувати всі проблеми згідно з бажаннями власного народу ("своя правда"), не лякатися чужого насилля ("своя сила") і вільно розвиватися. Так дуже тоді модні соціалістичні кличі про міжнародне "братерство братне" і "добре добро" це тільки баламутна фразеологія; українським патріотам треба розкуватись з кайданів всіх отаких модних тоді політичних поглядів, "полюбити щирим серцем велику руїну", свою батьківщину, і в українській традиції та в українській духовості шукати коріння і вказівок для своєї дії. Минуле України треба вивчати не за чужими вказівками, ні за одним шабльоном перехвалювання всього, що своє, але основно, не минаючи "ніже титли, ніже тії коми" і критично, щоб добре збагнути: "Хто ми? чії сини? яких батьків? ким, за що закуті"?

Так само різко, як у політичній ділянці протиставив Шевченко інтернаціоналістичним концепціям ідею національної правди і національно-державної суверенності, так протиставляє він теж у соціальній ділянці кличам клясової боротьби — ідею всенационального єднання: в спільній боротьбі за кращу долю матері України: "обніміте ж брати мої, найменшого брата, нехай мати усміхнеться". ("Найменший брат" це закріпощені селяни).

В поемі "Кавказ" Шевченко дає вислів своїй сильній вірі в незламність українського духа, в те, що московський наїзник мимо найбільших знущань "не вип'є живої крові" та "не скує душі живої" українського народу, як "неситий — не виоре на дні моря поля", і закликає

до боротьби: "борітеся, поборете; вам Бог помагає; за вас сила, за вас воля і правда святая"! А кілька тижнів пізніше пише поет свій політичний "Заповіт", в якому вже зовсім ясно формулює заклик до боротьби як вказання методу політичної дії: "вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте"! Методом боротьби за відновлення української держави, значить, мусить бути — національна революція.

Реасумуючи політичні думки Шевченка, висловлені в поетичній формі в згаданих та ще деяких поемах і віршах, ми бачимо завершену систему політичної ідеології такого змісту: багата і прекрасна по своїй природі Україна перетворилася в країну гор'я і сліз після того, як її захопила Московщина. Москалі закріпостили український народ і гноблять та визискують його гірше ляха і гірше татарина. Вирятувати український народ з того жахливого положення, в якому він опинився, може лише відновлення української самостійної держави, шляхом збройного національного повстання. Україні потрібна не клясова боротьба, але всенациональне єднання всіх кляс у спільній боротьбі за відновлення своєї національної правди, соціального ладу — без холопа і пана. Українцям треба і чужому навчатись, користуватись теж досвідом інших народів, але в основу своїх змагань конечно ставити основне і критичне пізнання української традиції й української духовости. Служба українців Росії, в якій би це не було формі, є злочином супроти України, а вчитись українцям у москалів немає чого, бо і весь московський суспільно-політичний лад і навіть спосіб життя московського народу зовсім чужі українському народові. Український народ, мов Прометей, закутий, але він переможе, бо правда мусить перемогти.

2. ПЕРЕПОНИ І СУПРОТИВНІ ТЕЧІЇ

Ідею відновлення самостійної української держави з новим соціально-політичним ладом шляхом національ-

ної революції голосив Тарас Шевченко ще в половині 19-го століття. Та довговікова неволя й важкий гніт московської окупації так дуже підірвали сили українського народу, що мусіло пройти ще повних п'ятдесят літ, заки він став спроможним сприйняти цю ідею не як поетичну візію далекого майбутнього, а як постулат безпосередньої політичної дії.

Польща за час давнішої окупації України, знищила ту українську провідну верству, що її виростила була українська княжа держава. Московський окупант докінчив це винищування і доклав всіх зусиль, щоб винародовити або знищити нову українську провідну верству, яка виросла в українській козацькій державі. Безоглядна, продумана і послідовно здійснювана московська політика, скерована на знищення українського народу, довела до того, що в другій половині 19-го століття з давньої української провідної верстви вірною своему народові залишилася вже лише горстка.

Знищення українських вищих верств було болючим ударом для українського народу. Смертного удару не нанесло воно тому, що так за козацької, як і за княжої держави в Україні, у відрізненні від інших тодішніх держав, власником держави уважалась не тільки одна верства, аристократія (як от у Польщі, шляхта), але весь український народ. Завдяки тому, носієм української державної традиції були в однаковій мірі українська інтелігенція, як українське селянство й міщанство.

До душі українського простолюття московський окупант дібратися не здужав. Але ж, він його закріпостив, знищив так розбудоване колись українське шкільництво, й зіштовхнув до жалюгідного стану господарської нужди й безпросвітності. А коли коротко після смерті Тараса Шевченка кріпацтво було знесено, то свідомо не створено ніяких передумов, які сприяли б матеріальному й духовому піднесенню простолюття. Національно-політична свідомість жевріла в його підсвідомості, в його душі, але треба ще було багато часу, заки українське селянство

й міщанство змогло відзискати віру в свої сили і голосно заговорити про свої бажання.

В такій дійсності горстка української інтелігенції не бачила реальних основ і можливостей для здійснювання тих самостійницьких ідей, що їх голосив Шевченко. З незвичайним зворушенням — як описують сучасники — читали вони політичні поеми Шевченка і — боялися навіть в думках переходити границі переконання, що ті ідеї є тільки поетичною мрією. Засноване в 1846 р., ще за життя і при співучасті Т. Шевченка **Кирило-Методіївське Братство**, що його членами були, м. ін., М. Костомарів, П. Куліш, М. Гулак, В. Білозерський та О. Маркович, ставило своїм завданням знищення московського абсолютизму й створення на місце московської монархії союзу вільних словянських держав, в яких — як писав М. Костомарів у "Книзі Битія Українського Народу" — не було б "ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні пана, ні боярина, ні холопа", — але прийняти вимогу повної політичної незалежності української держави, як політичний постулат та концепцію національної революції, як методи політичної дії, воно не зважилось. Не зважувались говорити про це колишні "братчики" тим більше, після того, як при кінці березня 1847 року на донос російського студента Петрова царська поліція виарештувала братчиків і зліквідувала Кирило-Методіївське Братство.

А тим часом в Україні почала діяти нова політична сила, що злочасно зтяжіла на дальшій історії українського народу. Тою новою силою був **соціалізм**. Зроджений з шляхетного бажання допомогти нижчим верствам визволитись зпід економічного визиску вищих верств та здобути рівні, людські права, соціалізм у західноєвропейських країнах становив прогрес політичної думки і був поштовхом у шуканні нових шляхів і нових, кращих форм суспільно-політичного життя. Та в Україну прийшов соціалізм не безпосередньо з Заходу і не в умовах національно-політичної незалежності українського наро-

ду, але через Московщину і в умовах московського поневолення України. Через те соціалізм в Україні був зовсім чимсь іншим і відіграв інакшу роллю, як соціалізм в інших країнах. Річ у тому, що соціалізм, зроджений у Франції та Німеччині за умов національно-політичної незалежності тих народів, приймав національно-політичну незалежність даного народу, як самозрозумілу передумову всякої політичної дії і намагався розв'язати соціальні проблеми тільки на її базі. Це виразно виявилось вже за французької великої революції, коли провідники соціальної революції негайно і без яких-небудь вагань відклали так гострі тоді соціальні проблеми на другий плян, а на перший поставили питання національно-політичної суверенності Франції, як тільки над Францією нависла небезпека національно-політичного поневолення. Те саме задемонстрували пізніше всі німецькі соціалісти, ставши в першій світовій війні в боротьбі за національно-політичні інтереси Німеччини поруч німецьких капіталістів проти французьких та московських соціалістів. Таке ж саме становище відстоювання національно-політичної незалежності свого народу, як апріорної вимоги займали завжди польські, чеські та інші соціалісти. Таке саме становище у відношенні до свого власного народу займали завжди й московські соціалісти. Та коли, наприклад, німецькі соціалісти відстоюючи як самозрозумілу річ національно-політичну незалежність свого народу, визнавали таке право й за іншими народами і співчували національно-визвольним змаганням поляків, то московські соціалісти виявилися від самих початків такими ж московськими імперіялістами й шовіністами, як і речники всяких інших московських політичних напрямків. Як колись православ'є, так тепер соціалізм москалі перетворили в знаряддя московського імперіялізму. Підступно використовуючи приманчивість ідеї боротьби за соціальну справедливість, москалі вжили її на окупованих теренах для того, щоб приспати нею національну свідомість поневоленого народу і скерувати

його революційність у нешкідливому для московського імперіялізму напрямі. В тій цілі московські соціалісти свідомо перебільшували значення соціальних проблем і представляли національні змагання поневолених Москвою народів, як "реакцію" і назадництво, шкідливе для "універсальної" соціальної революції. Як давніше Пестель, провідник "полудневої групи декабристів", які були предтечами московського соціалізму, накидався з істеричною лайкою на думку про відновлення національної незалежності України, так і московські соціалісти засуджували і висмівали постулат національної незалежності України. Вони ширили соціалізм в Україні тільки як модифіковану, сприйнятливую для революційно настроєних кіл форму національно-політичного ренегатства. В такій формі, з таким "ідейним" добром національно-політичного ренегатства прийняли соціалізм і ширили його в Україні й українські соціалісти. І тому то, якщо західно-європейський соціалізм і не здав життєвого іспиту, не виправдавши покладених на нього надій і виявившись фальшивим шляхом боротьби за соціальну справедливість, але все ж таки відіграв поважну позитивну роль, будучи міцним поштовхом для шукання розв'язки важливих соціальних проблем, то "український" соціалізм, який прийшов в Україну через Московщину з московською отруєю національно-політичного ренегатства, виявився чорною реакцією, що здержувала національне відродження українського народу і зводила на манівці його боротьбу.

Таку власне сумну роль в історії політичних змагань українського народу відіграв насамперед ідеолог "українського" соціалізму, великий український вчений **Михайло Драгоманов** (1841—1895). Московської отруї не змогла, на жаль, стерти в нього безпосередня зустріч зі Заходом. Пропагуючи конечність наполегливої праці над піднесенням освіти широких українських мас, він в той сам час з дивною ненавистю накидається на ідею самостійності України. Драгоманов прозиває Тараса Шевченка

за його політичні ідеї неграмотним мужиком, висміває ідею самостійності України, як вияв нападництва, а революційний шлях боротьби як вислів кровожадних інстинктів, та пропагує нерозривну єдність українського народу з "його старшим братом", — з москалями, яким українці, як Драгоманов, пробує це доказати "науково", завдячують майже все, що мають. Згідно з його концепцією федеративного устрою Росії — Україна, очевидно, повинна мати автономію, але не сама Україна, а кожна українська оселя, так само, як і кожне місто й село в Московщині...

Заслуги М. Драгоманова в інформуванні Заходу про долю українського народу та його журналістична праця в обороні прав простолюду баламутили український народ так дуже, що тільки великі індивідуальності, як от І. Франко (який зразу захоплювався Драгомановим і уважав себе його учнем, а опісля гостро виступив проти його шкідливих політичних ідей, називаючи Драгоманова апостолом лжі і темряви), могли додати під покривалом позитивних кличів ту величезну небезпеку від розкладових політичних ідей Драгоманова для українського національного відродження, яка виявилась в повній трагічності щойно в час Визвольних Змагань українського народу 1917—23 рр.

3. БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ

Першою українською політичною організацією, що стала на засадах української націоналістичної ідеології було "Братство Тарасівців", — зване теж "Братерством", — засноване таємно в Полтаві 1891 р. Заснував його невеличкий гурт українських студентів, які запряглись на могилі Тараса Шевченка ширити між українським народом Шевченкові ідеї, залишаючись вірними їм до смерті. Основниками "Братства Тарасівців" були: Іван Ліпа, Микола Міхновський та Володимир Шемет. Членами були, м. ін., відомі пізніше поети й письменники:

Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко, Володимир Самійленко, Микола Вороний, Мусій Кононенко, Віталій Боровик, та науковці: Євген Тимченко, Олександр Черняхівський, Валеріян Боржковський. Головою Братства був Іван Липа.

Свої політичні погляди виклали Тарасівці в політичній декларації п. з. "Конфесіон де фуа ("Вірую") молодих українців", опублікованій в українській пресі в Галичині. (Львівська "Правда", 1893 р.). Ця декларація спирається повністю на ідеї Т. Шевченка: визнання Московщини окупантом України, який знищив всі політичні і культурні надбання українського народу і далі поневолює Україну, вимога повної державно-політичної незалежності України, підкреслення політичного моменту в праці серед народу і свідомість, що справедлива розв'язка соціального питання може прийти тільки в парі з заспокоєнням політичного постулату державної суверенності.

Політичне "Вірую" Тарасівців було гострим протиставленням панівним тоді серед української інтелігентської молоді настроям і кличам соціалізму й драгоманівства і, крім цього, підкресленням неvistарчальності просвітянської праці "народників" та "українофілів".

Праця Тарасівців проводилася в той спосіб, що в кожній українській студентській громаді, що існувала звичайно легально або напів-легально, організовано з найактивніших студентів таємне звено "Братства Тарасівців", яке старалося вести працю громади по лінії політичних вимог Братерства. Ідеї Братства ширили його члени теж у своїх літературних творах та статтях, друкованих в українській пресі в Галичині, яку нелегально ширено по Україні під московською окупацією, як от Борис Грінченко у своїх статтях п. з. "Листи з Наддніпрянської України", в яких він полемізував з політичними поглядами М. Драгоманова.

В 1893 р. московській поліції вдалося розкрити організацію. У висліді арештів і засудів, а після цього передачі під поліцейний догляд провідних членів орга-

нізації, Братство Тарасівців перестало існувати. Та вірними ідеям Братства залишилися майже всі його колишні члени, пропагуючи в кожній організації чи партії, членами яких вони опісля ставали, ідею незалежності України. Крім цього, арешти й ліквідація московської поліцією Братства Тарасівців звернули на себе увагу українського громадянства і приєднали нових симпатиків його ідей, головню серед високошкільної молоді. Колишні "братчики" і, насамперед, Микола Міхновський, навіть не будучи формально ізза поліційних репресій членами студентських громад, не переривали ніколи живого зв'язку зі студентською молоддю. Завдяки цьому в постановах з'їзду українських студентських громад 1899 р. всупереч теоріям драгоманівства й соціалізму, виразно говорить про те, що соціальне поневолення українського народу є безпосереднім наслідком московського поневолення України.

На самостійницьких позиціях

На позиціях самостійности України стояли три молоді української партії, що повстали майже одночасно на початку ХХ-го сторіччя: "Революційна Українська Партія", "Українська Народня Партія" та "Українська Соціалістична Партія". До самостійницьких позицій наближалася також один рік існуюча "Українська Радикальна Партія", яка мала в своїй програмі, щоправда, перебудову Росії на федеративній основі, але не була дуже певна, чи це дасться здійснити і тому заздалегідь застерігала, що на випадок невдачі, Україна мусітиме відділитися від російської держави.

Всі три самостійницькі партії — РУП, УНП та УСП — мали в своїй програмі і діяльності елементи націоналістичної ідеї і всі три були на шляху шукання, як цю ідею здійснити в практично-політичній роботі. Залежно від вибору способів і форм вияву націоналістичні риси тих партій виступали менше або більше виразно. Чисто

націоналістичне обличчя мала Українська Народня Партія". До неї найбільше наближалася "Революційна Українська Партія", що у важкому внутрішньому змагу шукала способу поєднати в собі націоналістичний зміст зі соціал-демократичними теоріями й методами праці. "Українська Соціалістична Партія" мала теж внутрішні суперечності між змістом національної програми та класовими методами своєї праці, що в дальших наслідках мусіли б довести до заперечення національного змісту. Але УСРП не була ще настільки політично досвідченою партією, щоб добачала в тому небезпеку чи суперечність.

Всі три самостійницькі партії мали в своїй програмі також соціалістичні елементи. Найвиразніші були вони в РУП, що одинока мала надбудову соціалістичної партії. Ні УНР, ні УСРП ніякої теоретичної надбудови не мали, не були в'язані ідеологічними системами й мали свободну руку у виборі метод і форм роботи. УСРП видвигала соціалістичні елементи своєї програми виразніше, ніж це робила УНР, для якої соціалістичні елементи її програми були додатковими, а головними націоналістичні, — протилежно, як це було в УСРП.

4. РЕВОЛЮЦІЙНА УКРАЇНЬСЬКА ПАРТІЯ (РУП)

Історію українського націоналістичного руху першої половини ХХ-го віку починає, — як ми вже зазначували на вступі нашого курсу, — Революційна Українська Партія, в скороченні — РУП, основана 1900 р. (за старим стилем 29 січня, за новим ст. 11 лютого) в Харкові. Це була перша масова українська політична партія, яка, виступаючи на політичну арену, станула на виразно самостійницькі позиції. Ініціаторами нової партії були колишні члени "Братства Тарасівців", а безпосередніми основниками члени харківської студентської громади. Програму та завдання РУП опрацював М. Міхновський; його доклад на цю тему видруковано опісля окремою брошурою п. з. "Самостійна Україна" у Львові, а звідси

перепачковано та поширено як нелегальне видання в Наддніпрянській Україні. В цьому маніфесті українського націоналістичного руху читаємо:

"Кінець XIX-го віку позначився явищами, що характеризують новий зворот в історії людства. Ці явища свідчать про те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої "боротьбою нації", вже почався і його закінчення наближається... Отже, коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче виявитися у формі незалежної самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим необмежену свободу всебічного розвитку духового та найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишний розквіт індивідуальності можливий лише в державі, для якої плекання індивідуальностей є метою, — тоді стане зовсім зрозумілим, що **державна самостійність це головна умова існування нації, а державна незалежність це національний ідеал у ділянці міжнаціональних відносин.**

"Коли доводиться нам іти на свої збори під допитливим поглядом цілої фаланги правительствених шпигунів, коли українцеві не вільно признаватися до своєї національності й коли любити батьківщину рівнозначне, що бути державним зрадником, тоді зовсім до речі виникає повне обурення питання: яким правом російський царський уряд поводить ся з нами на нашій власній території наче зі своїми рабами? Яким правом проти нас, тубильців своєї країни, видано закон із 17. V. 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть? На підставі якого права в усіх урядах нашої країни призначено виключно москалів або змоскалізованих ренегатів? На підставі якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашого народу? Чому навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом російський уряд здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плекаючи й підтримуючи її

науку, літературу, промисловість і т. д. І, нарешті, найголовніше, чи має право царський уряд взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністративні засади?

"Над нами висить чорний стяг, а на ньому написано: "Смерть політична, смерть культурна для української нації"! Це не самі слова, їм відповідає зміст. ...Уряд чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки наче в свіжо завойованій країні! Висмоктує останні сили, висмикує кращих борців, здирає останній гріш з бідного народу. Чужинні урядовці обсіли Україну і зневажають це населення, коштом якого живуть. Непокірними тубільцями невимовно погорджується, а небезпечних з-поміж них засилається на Сибір. Законами російської імперії зневажається право совісти, порушується права особистої свободи, гнобиться навіть недоторканість тіла... Царський закон із 17. V. 1876 р. наложив заборону на саму мову спадкоємців Переяславської конституції та вигнав її зі школи й суду, з церкви й адміністрації. Потомство Павлюка, Косинського, Хмельницького й Мазепи позбавлене права мати свою пресу, свою літературу... Таким чином українська нація платить данину не тільки матеріальними добрими, але навіть її психіку та інтелект експлуатують на користь чужинців...

..."І ось серед таких лихих обставин ми зійшлися, докупи, ми згромадилися в одну сім'ю, перейняті великим болем до тих страждань, що вщерть виповнили народню душу і — наперекір логіці цих подій — ми виписали на своєму прапорі: **Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат по Кавказ!**

..."Доки ми не здобудемо собі політичних і державних прав, доти ми не матимемо змоги влаштувати стан речей у себе вдома по нашій вподобі. Бо інтерес наших господарів цілком протилежний нашим інтересам; бо розплучення очей у рабів є небезпечним для панів.

Це останнє завдання мусить взяти на себе національна інтелігенція. Це її право та її обов'язок. Часи

вишиваних свиток та горілки минули й ніколи не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить в сили свої й національні і виконає свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі ці слова: "Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат по Кавказ". Вона віддає себе на службу цьому великому ідеалові й доки хоч на одному клаптику української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе зброї, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіми засобами: і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичної сили. **Ми проголошуємо, що візьмемо силою те, що нам належить по праву, але відняте від нас теж силою.** Наша нація довго нездужала, але вже стає до боротьби.

"Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України.

"Україна для українців, і доки хоч один ворог-чужинець залишається на нашій території, ми не маємо права покласти зброю.

"Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!"

Наведені уривки з брошури Міхновського "Самостійна Україна", що була програмовим маніфестом новооснованої Революційної Української Партії, свідчать про те, що РУП стала була на виразно націоналістичні позиції. Стоючи на цих позиціях, РУП розгорнула живу революційну діяльність. Належну увагу звернено насамперед на **пропаганду** ідей РУП. В Галичині та на Буковині організовано під керуванням спеціально для цього висланих поза кордони Росії членів РУП, окремі видавничі центри, де друкувалися різні видання РУП. У Чернівцях друкувалася в рр. 1902—1903 під редакцією Д. Антоновича газета "Гасло", а в рр. 1903—1905 місячник "Селянин",

у Львові виходила в рр. 1904—1905 газета "Праця"; крім цього видавано окремі брошурки, як от: "Чи є тепер панщина"?, "Дядько Дмитро" і інші. Всі ці видання перевозились нелегально на Наддніпрянщину й поширювались між українським населенням.

Крім цього переводила РУП масові політичні акції, як от організування й підсилювання селянських заворушень та робітничих страйків. Селянські заворушення 1902 року в Харківщині та на Полтавщині прийняли були дуже широкі розміри; селяни займали панські двори, ділили майно і палили двірські забудовання, у висліді чого приходило до кривавих зударів з поліцією. Хвиля таких заворушень пройшла майже по всій Україні. (Ці заворушення і їх причини змальовує в своїх оповіданнях М. Коцюбинський). Правда, ці заворушення були вислідом революційної пропаганди різних партій; та вклад РУП в цю акцію дуже великий, бо ж саме справі українського селянства присвятила РУП головну увагу. Активну участь брала РУП теж у робітничих страйках, прим., у загальному страйку всіх підприємств в Києві 1903 р., що тривав 11 днів. З цього приводу видала РУП в Чернівцях "Дневник київського загального штрайку" з подрібним описом демонстрацій та зударів з поліцією, що коштували життя понад сотні людей. Важну роль відіграла РУП теж в революції 1905—1906 рр.

Ясна річ, що РУП зустрілась з гострими репресіями зі сторони царської поліції. Та ріст партії здержали не вони, але — **внутрішньо-партійні спори програмового характеру**, які й довели до розколу та самоліквідації партії. Революційна Українська Партія була від самих початків масовою партією, а не організацією елітарного характеру, як її попередниця, — "Братство Тарасівців", якого членами були тільки вибрані ідейно-політичні одностайні. В ряди РУП ввійшли від самих її початків українці різних ідейно-політичних поглядів, з'єднаних тільки ворожістю до московського режиму та бажанням революційної боротьби з існуючим ладом. Членами РУП

стали так націоналісти-революціонери, як і соціалісти-марксиста і навіть деякі драгоманівці. Почин до створення РУП дали націоналісти-революціонери і тому в перших двох роках свого існування РУП стояла в принципі на націоналістичних ідейно-політичних позиціях. Націоналісти сподівались захопити своїми ідеями всіх інших революційно настроєних українців. Та це їм не вдалося не тільки тому, що соціалістичні впливи серед української інтелігенції, піддержувані московськими революційними партіями, виявилися багато сильнішими, як можна було сподіватися, але й тому, що націоналісти не виявили потрібної ідейно-політичної чіткості і почали хитатися в своїх поглядах.

В програмовій брошурі "Самостійна Україна" М. Міхновський присвятив так актуальному тоді ізза діяльності соціалістичних партій соціальному питанні належну увагу, але узалежнив його розв'язку виразно від розв'язки національно-політичного питання. Та, заангажувавшись в соціальну проблематику, члени РУП стратили з очей ту залежність. Надто, пропаганда соціалістів, наявність низького стану національної свідомости широких мас українського народу і очевидність того, що боротьбу за національно-політичне визволення українського народу муситься вести тільки власними силами проти всіх москалів, тоді як соціальну революцію можна було проводити спільними силами з московськими соціалістами, підірвали віру в здійснимість націоналістичних кличів у тодішній дійсності. У висліді цього зроджується концепція "максималістичних" і "мінімалістичних" програмових вимог. Вислів цьому дає ухвалений в 1903 р. Центральним Комітетом проект програми Київського Комітету РУП, в якому поруч "максимальної" (тобто найширшої) вимоги самостійности України ставиться "мінімальну" (найменшу) вимогу: широкої автономії крайової і національної для всієї людности російської республіки і, зокрема, для України "з окремим представницьким зібранням, (соймом), якому належить право законодав-

ства в тих внутрішніх справах, що торкаються тільки люду, який мешкає на території України”.

Прийняття додаткових мінімальних вимог національно-територіальної автономії в рямцях Росії в програму РУП становить початок переходу РУП зі самостійницьких позицій на позиції федералізму. Тому то від 1903 року у виданнях РУП все рідше згадується вимогу державної самостійності України і ставиться її як вимогу далекої майбутності, а на перший план висувається як щось реальне — вимогу автономії.

Така атмосфера в РУП сприяла наступові соціалістичного крила РУП на самостійницькі позиції РУП. Їх виступ у партійній пресі був зразу досить несмілий; в органі РУП "Гасло" в 1903 р. члени соціалістичного крила писали: "Очевидно, головна засада брошури ("Самостійна Україна"), ідея самостійності України має свою вагу, партія завжди яскраво обстоювала цей пункт своєї політичної програми і для того ми не потребуємо, очевидно, його зрікатися, але ми повинні визнати не досить для нас відповідним брак соціалістичного світогляду тої брошури в обґрунтуванні цієї ідеї і навіть подекуди проривання націоналістичних тенденцій”.

Та вже в 1905 році марксист, члени РУП, перейшли до відвертого наступу. В партійному органі РУП "Праця" в 1905 році Д. Антонович опублікував свою статтю п. з. "Неіснуюче питання", в якій вважає всяку дискусію про національні проблеми зайвою, бо — "ми не знаємо, що таке нація"; "пролетарська література відповіді на це питання не дає, значить, — національне питання видумала буржуазія, щоб затемнювати клясову свідомість пролетаріату". Проти такого погляду виступив М. Порш, доказуючи, що "національне питання існує і воно виявить себе ще більше тоді, коли розвалиться Росія". Сам Д. Антонович хитався в своїх поглядах і в наступній статті зробив такий несподіваний висновок: "Ми повинні, — раз національне питання для пролетаріату не існує, — радикально його розв'язати поставленням у свій про-

грамі виразної точки — самостійної демократичної української республіки від гір Карпатських до гір Кавказьких. Ніякі півміри автономії, або вступлення України до федеративної спілки, неприличні для програми пролетаріату, бо, крім трусости, нічого не виявляють". Та інші марксисты роблять протилежний висновок: М. Меленевський заявляє, що самостійницькі і навіть автономістичні вимоги шкідливі для інтересів українського працюючого люду, бо "притемнюють клясову свідомість українського робітництва та утруднюють створення централізованої партії всієї Росії".

У висліді того гострого ідеологічно-програмового конфлікту, що виявився вже на зірваному партійному з'їзді РУП в грудні 1904 р., прийшло до розколу. Група марксистів під проводом П. Тучапського і М. Меленевського вийшла з РУП і під назвою "Українська Спілка при Російській Соціал-Демократичній Партії" злилась з московськими соціялістами. Яких-небудь вимог, щоб московські соціал-демократи взяли на себе певні зобов'язання супроти українського народу, на випадок їх перемоги, члени "Спілки" й не висували, кажучи, що "національне почуття українців розвинуте дуже слабо".

Та серед тих, які залишилися в РУП, все ще не було одностійности поглядів. Тому націоналістичне крило відходить з РУП до Української Народньої Партії, а решта на II-ому З'їзді РУП в грудні 1905 р. змінила назву партії на: "Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія" — УСДРП. Це вже була нова партія; РУП перестала існувати.

Революційна Українська Партія, об'єднуючи в своїх рядах революційно настроєних українців різних ідейно-політичних поглядів, не була чисто націоналістичною організацією, хоч у перший період її існування (1900—1903) націоналістичні ідеї були основою обов'язуючої програми РУП. Все ж таки, значення РУП для української справи і для самого українського націоналістичного руху дуже велике. Воно насамперед у тому, що РУП заїнте-

ресувала національно-політичними ідеями українського націоналізму широкий круг українських соціалістів і хоч не змогла всіх їх приєднати для тих ідей, то все таки врятувала їх від національної смерти, яка ждала на них в рядах московських соціалістичних партій. Це видно, хоч би з того, що навіть марксиста — колишні члени РУП, які зі "Спілкою" перейшли в 1905 році до московської РСДП, в час української національної революції 1917—23 рр. перейшли таки майже всі на самостійницькі позиції, чого не зробили ті українські соціалісти, які були весь час членами московських соціалістичних партій. Чимало причинилася РУП теж до поширення національно-політичних ідей самостійництва серед широких мас українського народу. Процес спoenня двох основних ідей українського націоналізму: політичної ідеї державної незалежності України та ідеї соціальної справедливості, який проходив у РУП, хоч і закінчився невдачею ізза браку політичної виробленості провідників РУП, то збагатив таки їх вартість досвідом. І навіть гаряча полеміка на сторінках видань РУП та на партійних зборах про "неіснуюче" національне питання, започаткувала корисну кристалізацію думки про ці проблеми.

5. УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ

Головним тереном діяльності РУП була Лівобережна Україна. Українська Соціалістична Партія (УСП) повстала й діяла на Правобережжі. Оснував її в 1900 році — трохи пізніше від РУП і незалежно від РУП — Богдан Ярошевський. Він і був її керівником. УСПартія взяла собі за зразок не російські соціалістичні партії, але Польську Соціалістичну Партію (ППС), якою кермував Й. Пілсудський, а яка боролася (також і терором) за відділення Польщі від Росії і за соціальні справи. Такі самі цілі — боротьбу за усамостійнення України від Росії та за соціальне визволення — поставила собі була УСП. Партія приєднала українців, що походили з таких споль-

щених родин, що повернулися назад до українства, як: Володимир Антонович, Тадей Рильський, Борис Познанський і сам Ярошевський.

Револьюційно-пропагандивну діяльність за національне й соціальне визволення провадила УСПартія в незвичайно приступній і популярній мові. Для більшої зрозумілості в масах, які з російської школи не навчилися читати українського правопису, УСП друкувала свій орган "Добра Новина" українською мовою, але "руським" правописом (т. зв. ярижкою). Цей часопис виходив у Львові від початку 1903 р. У Львові теж видала УСП брошури: "Нарис програми Української Соціалістичної Партії" 1901 р. та "До програми Української Соціалістичної Партії" 1902 р.

"Українська Соціалістична Партія" своєю програмою і роботою майже не різнилася від РУП. То теж у червні 1903 року об'єдналася з РУП в одну партію. "Добра Новина" оголосила оповіщення, що: "Центральні Комітети РУП і УСП, переконавшись, що теоретичні засади і практика поіменованих партій однакові в своїх головних точках, ухвалили злучити ці дві партії". Орган РУП-и "Гасло" мав би бути надалі теоретичним часописом об'єднаних партій, РУПівський "Селянин" мав ширити спільну пропаганду між селянством, а часопис УСП-и "Добра Новина" призначено для спільної пропаганди серед робітництва.

Але спільна праця обидвох партій тривала всього пів року. Виявилися різниці поглядів на національне питання і на спосіб ведення пропаганди для національного усвідомлення мас. УСП уважала, що до національного усвідомлення треба йти окружною дорогою, надіючися збільшити національну свідомість через підвищення свідомости класових інтересів, що: "люд повстане за свої народні права лише тоді, аж зрозуміє свої потреби й браки матеріяльні". Інакше при існуючому низькому стані національної свідомости боротися виключно за незалежність України нема кому. РУП не згоджувалася

з поглядом, що збільшення класової свідомості мусить підвищити національну свідомість. Що правильним було становище РУП, показалося пізніше, коли большевицьке підвищування класової свідомості не тільки не підвищало національну свідомість, але якраз її затемнювало й знищувало та було знаряддям для денаціоналізації. Через виявлення цих розходжень, обидві партії застановили співпрацю і січневе число РУПівського часопису "Праця" з 1904 р. вмістило заяву від Ц. Комітету РУП, що УСП буде знову виступати самостійно.

Після виходу з РУП, УСП не проявила замітнішої діяльності й по якомусь часі ставала ступнево недіяльною. В усякому разі робота "Української Соціалістичної Партії" була ще одною спробою шукання, як організувати маси в українській підпільній партії для боротьби за державну самостійність і за соціальні права українського народу. До досягнення своєї мети випробовувала вона відворотний шлях: через боротьбу за соціальні права дійти до державної самостійності.

Програма партії. "Українська Соціалістична Партія" поставила таку мету в своїй програмі: **"Самостійна, демократична Українська Республіка і соціальна революція"**.

Цю свою мету "Добра Новина" (1903 р.) поясняла такими простими словами:

"Щоб кожний мав стільки, скільки йому слід мати за його працю, та щоб ми самі собою правили. Щоб ми своїх виборних людей до порядкування становили, а не московських хабарників слухали. Щоб у школах нашої української мови вчили, а не чужої російської. Щоб Україна була сама по собі без царя і пана"!

Наслідком невироблености, УСП мала хитання та схиблення, особливо в тому, що на початку своєї діяльності в "Нарисі програми Української Соціалістичної Партії" (Львів, 1901 р.), не знаючи, на яку стати, прихильно висказувалася про потребу об'єднання російських соціалістичних організацій. Але, стрівшись з критикою з боку есдецького гуртка письменників (Ів. Сташенка і

Лесі Українки), УСП сама висказує недовір'я російським партіям, стверджуючи, що ніодна російська партія не відноситься не то що з признанням до наших прав на народню самостійність, але навіть не толерує таких прав. "Не можна проте надіятись, що перемога конституціоналістів російських (т. зн. тих, що хочуть демократичної конституції) вчинить волю і українському народові: одинокую гарантію кращої майбутності бачитимемо лише в розвоєві свідомости нашого народу. Коли цілість, або принайменше більшість нашого люду освідомиться економічно, політично та національно, тоді становитиме таку силу, з якою кожний рахуватиметься". Це свідоме опертя УСПартії на власні сили, а не орієнтація на чужі, російські партії, надає їй характер виразно самостійницької.

У боротьбі проти царату УСП бажала стрінати "побіч себе і литовців, і жидів, і латишів, і грузинів, і арм'ян, і якби можна, то й мордву та черемисів".

До національного усвідомлення мас УСП надіялася дійти через підвищування їхньої клясової свідомости. У своїй брошурі: "До програми Української Соціалістичної Партії" (Львів, 1902 р.) цей свій погляд вияснює, що не може так статись, "щоб наші робітники і селяни, освідомившись політично та соціально, завдяки рухові соціалістичному, як їх виднокруг значно поширяться, повстане свідомість власної достоїности, збільшає охота до науки і т. д., щоб ті люди стались відразу глухими й німими на те, що діти їх зневолені вчитись у чужій мові, що в суді й в уряді порозумілись їм не можна, що ціла машина урядова рішучо і безнастанно топче і нищить що крок їх народність! Проте в діяльності нашої звертатимемо систематичну увагу на всі три сторони утиску: народню, економічну й політичну, і з кожного боку старатимемо люд освідомити".

УСП уважала, що боротьби виключно за незалежність України нема на кому сперти, коли відложиться на пізніше всі інші питання. Був це протилежний погляд до становища РУП.

Становище це було б правильне, коли б незадоволення мас з економічного утиску УСП була звертала прямо проти основного джерела того лиха, проти чужої для України царської держави, яка насадила на Україні систему економічного утиску та піддержувала її всіми силами. УСП того не робила. Вона старалася усвідомити маси про економічний гніт, а незадоволення, що з того усвідомлення повстало, звертала не проти властивої причини, якою була чужа держава з її цілою системою визиску, але на побічну дорогу — проти насадженого тою чужою державою чужої кляси поміщиків. Через те клясове усвідомлювання не збільшало ані національної, ані державницької свідомости, а тільки збільшало клясову ненависть до панів — того побічного продукту чужого володіння в Україні — і робило їх, а не чужу державу, винними в очах мас ще й за те, що селянам не було дозволено просвіщатися, уживати своєї мови й користуватися своїми національними правами. Таким чином навіть і підношенням національних кривд не підвищували національно-державницької свідомости мас, а тільки додатково ще поглиблювали ненависть до панів, отже скріпляли "клясову свідомість".

Коли дивитися на цілість роботи УСП, то партія ця вклала багато корисних зусиль, щоб організувати убоге селянство Правобережної України до боротьби за соціальне й національно-державне визволення України. До мас знайшла вона найбільш приступну форму підходу. Створення незалежної від російських української підпільної партії, врятувало перед запропащенням для України ряд активних українців, а зокрема включило в українську боротьбу тих, що були загрожені денационалізацією від спольщених середовищ. Шукаючи власними силами визвольних шляхів, УСП збагатила українську визвольну боротьбу досвідом своїх шукань.

6. УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНЯ ПАРТІЯ (УНП)

Чисто націоналістичною партією треба вважати "Українську Народню Партію", з цієї причини, що та партія націоналістична не тільки по своїм політичним цілям і по своїй практичній боротьбі, але також і по всьому своєму світогляді, чого про обидві вищеназвані партії сказати не можна. Націоналістичне є те, що витікає тільки і виключно з інтересів власної нації. УНП усе своє мислення, свій світогляд виводила виключно з інтересів української нації і тому є вона першою націоналістичною партією також і по своєму світогляду, а не тільки по своїм політичним цілям і боротьбі, так як РУП чи УСП. РУП і УСП були націоналістичними партіями настільки, що політичні цілі їхніх програм і політробота були націоналістичні, бо покривались з інтересами української нації.

УНП була націоналістичною партією з тих самих причин, що обидві попередні, а крім того, ще й тому, що її цілий світогляд був націоналістичний.

Загальна характеристика платформ і діяльності УНП

"Українська Народня Партія" (НУП або УНП) була заснована в 1900 р. Миколою Міхновським, Олександром Макаренком і братами Шеметами. Основники були давніше членами "Братства Тарасівців", тому УНП треба вважати прямим продовженням роботи перших українських націоналістів — Тарасівців. Прийняття РУП-ою націоналістичного маніфесту "Самостійна Україна" за програму партії, видно не задовольняло ще ані Міхновського, ані Тарасівців, коли вони не вступили до РУП, але в тому ж самому році заснували свою окрему партію, виразно націоналістичну.

Головною метою УНПартії було відірвання України від Росії. Все інше було для неї другорядне. Для цієї цілі партія хотіла з'єднувати собі прихильників між робітництвом і селянством при допомозі підпільних видань.

Боротьбу за поправлення режиму в Росії партія вважала непотрібною, вважаючи зовсім правильно, що зміна політичного устрою в Росії не поправить долі поневолених народів, але її погіршить. Правильність того передбачення potwierджує теперішнє положення України в большевицькій Росії.

В поглядах на державний устрій України УНП була проти централізації. В соціальних поглядах УНП була проти капіталізму й поміщицтва.

Дуже рішуче виступала УНП проти попереднього й сучасного їй покоління аполітичних українофілів і проти об'явів обмосковлювання не тільки національного, але й державного. З другими партіями УНП не співпрацювала. У 1905 р. зроблено було одну спробу нав'язати співпрацю з групою демократів і радикалів, але вона успіхів не принесла.

Передбачаючи недалекий прихід революційних потрясень, утворено в 1904 р. окремий терористичний відділ.

Для поширення своїх впливів УНП розвинула досить значну пропагандивну діяльність, видаючи ряд брошур, що були друковані переважно в Чернівцях (на Буковині) та у Львові. Найбільше видань вийшло в 1902 р. Тоді видруковано й поширено такі брошури:

- 1) Програма "Української Народньої Партії" (Львів);
- 2) "Свято робітників 1. мая" (Львів);
- 3) "Робітнича справа в програмі "Української Народньої Партії" (Чернівці).

Пізніше видано:

- 4) "Десять заповідів УНП", що їх написав Міхновський;
- 5) "Справа української інтелігенції в програмі УНП" (Чернівці).

У вересні 1905 р. почав виходити місячник "Самостійна Україна", якого перше число було друковане у Львові. Користаючи з легальних можливостей, що настали в Росії наслідком демократичних полегш, Міх-

новський видає в 1912—13 рр. український тижневик для інтелігенції: "Сніп" у Харкові, а Володимир Шемет у 1905 році газету "Хлібороб" у Лубнях на Полтавщині без усякої цензури, користаючися неясністю нових пресових законів.

Пробоем проти струї

У відрізненні від других самостійницьких організацій, що програмові цілі своєї політики ставили рівнорядно, УНП дуже виразно й різко відмежувала від решти своїх програмових цілей те, що вважала найголовнішою своєю метою. Метою тою було: **відірвання України від Росії та утворення Самостійної Української Республіки.**

З цієї головної цілі УНП виводила все своє політичне мислення та всі дальші точки своєї програми. Нею, отже, був вперше застосований націоналістичний метод мислення: головному принципіві підпорядковувати всі дальші принципи політики. Це виключало ту випадковість, якої завжди можна було сподіватися по РУП чи УСП. Для цих двох партій головного принципу або зовсім не було, або було їх два водночас: національний і соціальний, — залежно від перебігу зовнішніх, або особливо внутрішньо-партійних процесів — на перше місце висувався раз той, раз цей. В УНП — наслідком гієрархічності ідей (чергування, що вище, а що стоїть під ним) була безсумнівна ясність, що принципіві державної самостійності уступають усі другі справи. Тим принципом було проникнуте все політичне мислення УНПартії.

Перша точка "Десять заповідей" так формулює цей "національний всеукраїнський ідеал":

"Одна, єдина, неподільна від Карпатів аж до Кавказу самостійна, вільна, демократична Україна — республіка робочих людей".

В такій формулювці видко виразне намагання найти синтезу (сполуку) державної та соціальної ідеї українського народу.

Дві наступні точки заповідей характеризують полі-

тичні погляди націоналістичного мислення партії у справах відношення до других народів та у вимозі активної постави до ворога.

Друга заповідь:

"Усі люди твої браття, але москалі, ляхи, угри, румуни та жида — се вороги нашого народу, поки вони панують над нами й визискують нас".

Третя заповідь:

"Україна для українців! Отже вигонь звідусіль з України чужинців — гнобителів".

Дальші заповіді подавали практичні вказівки, як українцеві треба поступати й поводитися в громадському, щоденному й навіть у родинному житті:

4) "Усюди й завсігди уживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганяють твоєї господи мовою чужинців-гнобителів".

5) Шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників, і добре буде цілому твоєму народові й тобі.

6) Не вбивай Україну своєю байдужістю до всенародніх інтересів.

7) Не зробишся ренегатом-відступником.

8) Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.

9) Допмагай своєму землякові поперед усіх, держись купи.

10) Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами, не приятелюй з ворогами нашого народу, бо тим додаєш їм сили й відваги, не накладай укупі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш.

Ці зразки націоналістичного мислення сьогодні не тільки нас нічим не дивують, але навпаки, здаються нам самозрозумілими.

Чим були вони на той час, — нам не просто оцінити. Нам важко вжитися в тодішній час, коли не тільки наявні вияви українства були офіційно заборонені, але й українство було таке слабе, що соромно, грубо й нечемно

здавалося намагатися "мужицькою" мовою говорити до культурних людей; а тут тобі за те безжалісно: "зрадником будеш".

В кожній майже освіченій родині були родичі й кривні з москалів, дуже симпатичні й любезні, на яких УНПартія вимагала дивитися як на "чужинців-гнобителей". Батьки належали до льюбляного покоління "порядних людей", були часто високими чиновниками в царській адміністрації, армії, в земствах. За дбайливу, сумлінну працю діставали царські відзначення і ордери й гордовито величалися ними при кожній нагоді царських річниць і парад, або й без нагоди. Сини тих батьків, захоплені таємним читанням модних і "поступових" брошур соціалістичних письмен, потайки накладали з напів-святими — в їх очах — рускими "товарищами" з Підземної Росії, як би то знищити того царя, що батькам ордени й чини роздає. А тут партія домагається від батьків і від синів "вигона відусіль з України" тих, з якими зжилися вони так близько. І пощо того? На те тільки, щоб повстала якась: "одна, єдина, самостійна, і вільна, і демократична республіка" — (для батьків) якихось підозріло непевних — робочих людей, або (для синів) неясно й тенденційно неточно класово окреслених, невідомо, яких саме "робочих людей"?

Кожне слово програми й пропаганди УНП було для тих кругів тодішньої української інтелігенції, чимось нечувано диким, неможливим до здійснення та фантастичним, а навіть обидливим для них, що — у своєму переконанні — ані своєю обивательщиною, ані своїм всеросійським соціалізмом "Україні нічим не шкодили".

По тих чесних "тоже малоросах", "перевертнях" та "безполітичних українофілах", що навіть українцями себе називати не хотіли, вдарила УНП безжалісно. Вона називала їх нащадками безхарактерних і продажних предків, що служили за гроші московським царям, доносили на українських патріотів, "а москалі їх щедро дарували й боронили від народньої помсти". Протягом 250-літ-

нього панування Москви ці зрадники дали ціле покоління хамів і попихачів". ("Робітницька справа"). Тим поколінням попихачів були "тоже малорусські" безполітичні обивателі, оті "раби з кокардою на лобі" — як їх називав Шевченко, що своїм улесливим співжиттям з гнобителями додавали їм сміливості і відваги.

Думки, проповідувані УНПартією, були зразу незрозумілі й непопулярні. І заслугою членів УНП була їхня подивугідна твердість, самовпевненість та віра в слушність своєї правди, яку вони вперто й послідовно проповідували роками, не знеохочуючись незрозумінням, немодністю й непопулярністю. Четвертий тайний з'їзд українського студентства 1904 року (що в тому часі стояло в авангарді революційних акцій), дав признання для РУП, узнаючи її: "єдиною соціалістичною українською партією, яка своєю появою і своєю дальшою діяльністю показала, що йде на зустріч потребам українського народу". До УНП поставився з'їзд неприхильно, визнаючи її партією несоціалістичною, що в поглядах тодішніх "поступовців" було близьке до відсудження від громадських прав: "Зважаючи на те, що УНП в основу свого напрямку кладе розбудження національної ненависти, з'їзд відноситься до неї негативно".

Такою непопулярною була в той час ідея мобілізування українців до прямої боротьби проти Москви й проти політичного обмосковлення українців.

Українці мали перебільшене почуття своєї слабости й невіру до власних сил, до сил, якими УНП хотіла повалити царську владу на Україні. З безсилою безпомічністю споглядали вони в пошані й надії на всеросійські революційні партії, співпрацю з якими УНП з усією завзятістю поборювала. Інші покладали великі надії на поправу положення, коли вдалось би вибороти демократичні полегші в Росії. Тим часом УНП боротьбу проти режиму за збільшення внутрішньої свободи в Росії осудила, як річ непотрібну.

"Українським робітникам, що вкупі з селянами ста-

новлять усю українську націю, нема жодної рації добиватися для Росії конституції. Це була б тільки зміна, але не polegша кайданів" — читаємо в "Програмі УНП". — "В Росії, ми, українці скористалися би нею якнайповніше, але принести хоч одну жертву для досягнення української конституції, вважаємо шкідливим цвїдренням національних сил". Добиватися внутрішніх змін у Росії — це справа москалів, завдання українців інакше: "Вигнати з України всяких чужинців-гнобителів"!

Так майже в кожній справі, яку "Українська Народня Партія" виносила на порядок дня, приходилося їй пробоем переломлювати тісний обруч панівних і можних у той час переконань. Це не знесиловало поривів УНП і вона поспідовно йшла далі своїм шляхом проти напрямку загальної струї тодішніх поглядів.

Погляди на державну й соціальну побудову української республіки

УНП зводила бої на різних відтинках з панівними в той час поглядами, щоб відтягнути українські сили від зайвого їх гайнування в роботі для поправки внутрішньоросійських відносин чи то співпрацею з урядовими чинниками, чи з російським підпіллям. Ті сили хотіла УНП не роздрібнювати на боротьбу за побічні речі, але спрямувати їх на шлях боротьби проти російського панування на Україні, за її повне відокремлення від Росії та утворення Української Держави. Зміст української визвольної програми старалася УНП окреслити точніше в своїх програмових писаннях і дала в них першу націоналістичну концепцію української держави.

Вихідною основою для державної концепції був погляд партії на українську націю. Всю українську націю — на думку УНП — становлять українські робітники "вкупі з селянами". Інші класи винародовлені, неукраїнські. Одиниці зпоміж них, що осталися своєму народові вірними, це одиниці, а не класа. Тому українська держава,

що має задовольнити інтереси української нації, має на ділі задовольнити інтереси двох класів, що з них українська нація складається: селян і робітників. Висновок з цього зроблено такий, що **українська держава має бути демократичною республікою робочих людей.**

Боротьба за національне визволення є боротьбою двоякою: проти чужих держав, що панують в Україні й проти капіталістів. Маючи безпосередньо до діла з Москвою, УНП не забувала, однак, зазначувати, що ворогами волі українського народу є також румуни, поляки й мадари. В цьому її **соборницький характер.** Намагаючись усі сили України звернути на боротьбу проти державного поневолення, УНП не забувала й про **соціальні ідеали** українського народу і в своєму місячнику ("Самостійна Україна" ч. 1) ставить виразне домагання "знесення визиску людини людиною, суспільством, державою", (що покривається з теперішнім нашим кличем "Свобода народам, свобода людині"!)."Без цього — лише далі той місячник — ні рівність між людьми, ні свобода в суспільстві, не можуть здійснитися. В суспільстві, де панує праця "наймитів", навіть при двогодинному робочому дні і з прийняттям наймита до участі в доходах, наймит довіку залежатиме від наймителя, чи буде тим наймителем окрема людина, чи громада, чи суспільство, чи держава".

Цим дуже важливим окресленням УНП з'ясувала принципово своє вороже становище не тільки до приватного, але й до державного капіталізму, не здогадуючися навіть і не передбачаючи того, що Україна 15 років пізніше буде поневолена якраз отим державним капіталізмом совєтської системи, якої в часах УНП не було ще ніде на світі. Через цю правильну теоретичну постановку, принципове становище УНП не перестало бути актуальне по сьогоднішній день.

Докладніше оте **протикапіталістичне** становище формулюється простими й ясними словами, що "капіталістична Україна не була б ніяким поступом для україн-

ського народу, і раз на завжди заявляємо, що нашим ідеалом є соціалістичний лад". У "Програмі УНП" про цю справу пишеться так: "будуємо й боремося за Самостійну Україну зовсім не для того, щоби в ній панували капіталісти, хоч і українські. Увесь час боротьби не забуваймо, що єдино соціалістичний лад може остаточно задовольнити український пролетаріят і взагалі працюючий український люд". Як той "соціалістичний лад" УНП думала пострійти, про те розкажемо в дальшому.

Тепер варто коротко ще вказати на головний погляд УНП про **державну побудову** Української Демократичної Республіки. Щоб в Українській Республіці зберегти якнайбільше вольности й демократичної свободи, УНП-івці були противниками того, щоб заводити у свій державі згори накинену однородну побудову й до неї насилу перебудовувати та достроювати всі відмінності та окремі особливості, що розвинулись на поодиноких українських землях. Державне правління української республіки не повинно бути централізоване так, як у Росії, але повинно бути свободним союзом українських країн.

"Самостійна Республіка Україна майбутности мусить бути спілкою вільних і самоуправних українських земель, що різняться умовами життя".

Шлях до здобуття тієї самостійної "Республіки України", це **шлях революції**, а підготовою до неї є свідомість й солідарність національних сил. Його описується такими трохи кучерявими словами: "повстання уявляється нам як довгий ряд бійок та баталій з одного боку з пануючими народами, а з другого боку — з усякими капіталістами".

Соціальна програма УНП

Супільний устрій у "Республіці Україна" повинен виключати визиск людини людиною, супільством, державою. Такий лад без визиску УНП-івці називали чомусь соціалістичним ладом (мабуть, під впливом тодішньої моди та за браком інакшої знаної їм назви) і вважали,

що він буде здійсненням не лише соціальної ідеї українського народу, але також і здійсненням соціалістичного ідеалу.

"Програма УНП" з 1906 р. пише про те так:

"Українська Народня Партія єсть партія робітницької маси українського народу; єсть партія міського й сільського пролетаріату. Українська Народня Партія визнає соціалістичний ідеал яко єдиний, який може остаточно задовольнити український народ і інші народи, знищити визиск, безправ'я, знищити сучасний устрій, збудований на насиллі, примусі, нерівності й пануванні. Цей ідеал такий: взагалі зняв'я виробу — фабрики й заводи на землі, оселеній українським народом, мусять належати українцям-робітникам, а земля (рілля) — українцям-хліборобам".

Значить у соціальних справах УНП домагається **націоналізації** фабрик, заводів і землі по думці реалізації засади: "Україна для українців".

Потребу націоналізації, тобто "обернення на суспільну власність землі з усіми її багатствами, що на ній і в ній" програма обгрунтовує тим, що: "се потрібно через те, що сучасний суспільно-громадський устрій з його привілеями для маючих, з економічним, державним та розумовим поневоленням народу — власне й заснований на частковому (приватному) володінню переліченими добрими".

Переведення нової земельної політики (націоналізації) має відбутися в такий спосіб, що всі державні, монастирські та поміщицькі землі мають бути передані до земельного фонду. З того земельного фонду земля має бути передана селянам і сільським робітникам у такий спосіб:

1. "Усіх сільських робітників — рільників наділити землею.

2. Хліборобам власникам, що не можуть прожити із своїх земельних ґрунтів, дорізати землі з земельного фонду".

Це були найзагальніші напрямні земельної політики, що визначали тільки головні лінії та вимагали — очевидно — докладнішої розробітки.

У робітничих справах "Програма УНП" домагалася, крім націоналізації фабрик, і шахтів, 8-годинного дня праці та соціального забезпечення робітників робітничими союзами, а не державою.

Таку можливість здійснення соціальної ідеї українського народу УНП поставила була за програмову мету своєї боротьби.

Спроби поширення бази роботи

Щоб поширити форму боротьби, надати їй більшої гостроти й цю гостротою віддалювати співзживання українців з російськими середовищами, як теж, щоб мати в готовості бойові сили в обличчі революційних подій, яких наближення відчувалося, УНП утворила бойовий відділ у 1904 р. під окремою назвою **"Оборона України"**. Організація ця з бойово-терористичними завданнями була окремо організована й сильно законспірована. Вона мала доповняти пропагандивну роботу та скріпляти її виразники демонстративними актами.

Провідником "Оборони України" був Віктор Чеховський, що загинув у першій світовій війні. Ця організація підготувала маси до збройного повстання проти Росії та переводить бомбові замаху на символи нужного володіння в Україні: на царські пам'ятники в Києві, Одесі, Полтаві та на пам'ятник Пушкіна в Харкові. Ця революційно-терористична організація розвивала свою діяльність п'ять років. Поліційні арешти в 1909 р. послабили її діяльність.

Друга спроба поширити базу роботи була зроблена УНП партією в іншому напрямі. УНП нав'язала була співпрацю з другою українською партією, що називалася "Українська Радикальна Партія", але цей союз показався короткотривалим.

(У Києві була заснована Олександром Кониським

1897 р. загально-українська організація, що мала розуміння до потреб політичної роботи, але сама займалася переважно культурницькою роботою. В середині тієї організації утворилася була 1904 р. "Українська Демократична Партія". На початку 1905 р. від Демократичної Партії відкололася окрема група, яка під проводом Б. Грінченка, Ф. Матушевського та С. Єфремова утворила "Українську Радикальну Партію").

Радикальна партія була за перебудову Росії на федеративних основах, згідно з думками Драгоманова, але сама не дуже вірила в реальність такої федерації, і в брошурі "Чого нам треба" (1905 р.) відразу застерігалася, що "коли ж би показалося, що українському народові не дали автономії, або хоч і дали б, та держава мішалася би до його справ і не дозволяла б нашому народові порядкувати собою так, як він хоче... , тоді українському народові неминуче доведеться відокремитися від Росії і завести свою Українську Демократичну (Народню) Республіку".

З цією партією УНП зробила спробу об'єднатися на з'їзді в Полтаві в червні 1905 р. Щоб наблизити можливість порозуміння з цією партією, УНП так ближче означала своє відношення до автономії, на яку в тих часах заносилося: "Ясно, що для України російської вигідніша сама вузька автономія, як теперішнє безправ'я... Ідучи до певної незалежності українського народу, до здобуття останнім права повного самовизначення, ми підтримуємо і автономічні вимоги українських партій".

УНП з тактичних мотивів, Радикальна Партія з програмових мотивів погодилися, що будуть попірати: 1) теперішню боротьбу за конституцію в Росії, на основі рівного і загального права голосування, і 2) домагання такої автономії, в якій Україна мала б свій сойм з осідком у Києві, а до загально-російського парламенту належали б справи війни й миру, торговельних договорів, війська, спільних фінансів і мит.

Об'єднання УНП з Радикальною Партією не тривало

навіть пів року. Наприкінці 1905 р. Радикальна Партія вернулася назад до Демократичної Партії, від якої перед роком була відкололася й обидві партії створили нову "Українську Радикально-Демократичну Партію". УНП була для Радикальної Партії занадто самостійницькою.

Націоналістичний світогляд Української Народньої Партії був для тодішнього стану національно-політичної свідомости завеликою новістю, щоб партія могла переломати усі пересуди й загальну моду на т. зв. "поступові" ідеї тої доби. Через те великих практичних досягнень і впливів здобути вона не могла. Вартість її існування й діяльності є передусім у тому, що вона протиставилася пануючим у той час поглядам і вказала, що існують **нові політичні шляхи, шляхи боротьби не тільки за самі державні й національні українські інтереси, але за українське мислення і за прямий український світогляд, базований не на чужих теоріях, але виключно на інтересах власного народу.**

Оцінюючи історичне значення Української Народньої Партії з перспективи кільканадцяти літ після наших Визвольних Змагань, один із її учасників пише в своїх споминах: "Партія УНП має свою велику заслугу в історії розвитку української національної свідомости, бо вона рішуче піднесла гасло Самостійної Української Держави й непохитно донесла його аж до останніх часів нашої визвольної боротьби". (Коллард, ЛНВ, 1930, стор. 230).

"Українська Народня Партія" проіснувала аж до революції 1917 р., коли вона перейменувалась на партію українських соціалістів-самостійників.

7. БРАТСТВО САМОСТІЙНИКІВ

В 1912 році рішила група київських студентів націоналістів заложити таємну націоналістичну організацію на взір "Братства Тарасівців", яка залишилась би таємною не тільки перед московським окупантом, але й перед українською суспільністю. Після живих дискусій на

нами даного товариства, фактично керували 6 члени студійоючої молоді, якими, в таємниці перед самими членами; організувати самотійні негегальні товариства стинний світогляд, і популяризувати націоналістичні-галських видань різного характеру ширити націоналі-данья практичної діяльності: шляхом гегальних і негегальних "Братство Самотійників" поставило собі такі завдання.

Скеровувати їхню діяльність на шлях українського націоналізму. вати ідеї самотійності України та зручною тактикою та організації, щоб там у відповідній формі пропагу-входили до всіх інших існуючих тоді українських партій вістю її характеру: це був своєрідний орден, члени якого ції перед власним суспільством було викликане особли-Строге засекречення цієї націоналістичної організації окупи відомості.

що про нього залишилися тільки уривчасті, аж надто, теж перед українською суспільністю, було причиною того, зберігання конспірації членами "Братства Самотійників" лухин та Артем Хомик, які померли на еміграції. Строге розкритий большевиками, і Кость Лоский, Сергій Шеский - Благитний, що помер природною смертю, не противольницьку діяльність; письменник Василь Блан-Іван Тимошук, Литвинський, що були після час менко, П. Діденко, Андрієвський, Олександр Калюжний, ка, Віктор Коновал, Нуся Коновалівна, Трицько Усти-з большевиками (М. Лизогуб під Крутами); Андрій Каз-ко, Петро Федорченко, які впали в збройній боротьбі були ще: Микола Лизогуб, Михайло Павленко, Ф. Летуш-нення. Визначнішими членами "Братства Самотійників" СВУ на 10 літ тюрми і зліквідований ними під час ув'яз-зволонних зматань, засуджений большевиками, як член лентин Отаманівський, пізніше активний учасник ви-Самотійників". Ініціатором і головою Братства був Ва-створено наприкінці того ж року під назвою "Братство

"Братства"; в усіх існуючих українських партіях за посередництвом членів "Братства", що стали членами тих партій, ставити під увагу національне питання й konieczність державної суверенності України та прискіпувати конфлікт на цьому тлі між українським і московським, чи москвофільським елементами даної партії, спрямовуючи так еволюцію політичної думки українського елемента в бік самостійництва; організувати окремі партії й організації з ненадто підкреслюваним націоналістичним характером, які становили б для багатьох конечний перехідний етап від єдинороділімства до українського самостійництва; просунути деяких своїх "братчиків" теж до ворожих середовищ для потрібної розвідки й зручної диверсії у ворожих рядах.

Одним із перших виявів видавничої діяльності "Братства Самостійників" було видання повісті В. Отаманівського, скритого під псевдом Золотополець, "Син України" з відповідними націоналістичними нотками (які в дальших виданнях скреслив І. Федів, що разом з Отаманівським опрацював деякі розділи повісті). В них, ніби принагідно, на маргінесі пригодницької історії, було чітко підкреслено державницький характер боротьби Хмельницького, обман Москви з Переяславською угодою та переможний бій під Конотопом проти Москви.

Живішу видавничу діяльність при допомозі заложеного братчиками видавництва "Вернигора", а також політичну, розвинули члени "Братства Самостійників" перед самою революцією і в час визвольних змагань. Та про це ми згадаємо при обговорюванні того періоду.

Діяльністю братчиків керувала "Рада Братства".

8. НАЦІОНАЛІСТИЧНА ТЕЧІЯ В ГАЛИЦЬКІЙ УКРАЇНІ

Галицька Україна втратила свою державну незалежність в половині XIV віку (1340 р.) і від того часу перебувала більш як чотири віки в польській неволі, а після розвалу Польщі в кінці XVIII віку (від 1772 р.) в польсько-австрійській неволі. В склад козацької держави Галичина

не входила, хоч Богдан Хмельницький, піднімаючи повстання, ставив своїм завданням визволити теж Галичину і включити "Руське Воевідство", як тоді офіційно звалась Галичина, в склад вільної козацько-української держави.

Польський гніт був надзвичайно важкий. Поляки насадили в Галичині польську адміністрацію, відбирали від українців маєтки і передавали їх полякам, конфіскували навіть церковні землі, та завели незнану до того часу в Україні панщину. В 1440 р. польський уряд офіційно зніс українське право в Галичині і завів польське "право", яке закріплювало безпросвітність, національний гніт українців і шляхецьке безправ'я. І все таки, — ні довговікове відділення Галицької України від матірнього пня, ні важкий польський гніт так за Польщі, як і за австрійської окупації, не знищили національної свідомости галицьких українців. Важка неволя лише послабила сили народу, довівши до того, що український народ становили в Галичині лише — як посміхалися поляки, — "хлоп і поп". Та навіть і при такому стані галицькі українці не затратували двох основних первнів національної свідомости: почуття своєї національної окремішности та почуття національної єдности з усім українським народом. Мимо найбільших зусиль польських політиків, учених і навіть поетів не вдалось їм ніколи чи то серед якоїсь верстви, чи то на якомусь клаптику Галицької України створити політичну течію, якої визнавці-українці признавали б галицьких "русинів" частиною польського народу, або чимсь окремим від наддніпрянських українців. І коли московські п'ятиколонники ХІХ віку в Галичині, використовуючи ненависть українського населення до поляків, насаджували москвофільство, то прихильників могли вони здобувати лише шляхом свідомого фальшування правди, що, мовляв, наддніпрянці є частиною великого русского народу і якщо галичани є по національності те саме, що наддніпрянці, то, значить, вони є теж частиною великого рус-

кого народу. (Коли ж в 1917 р. цей фальш став галицьким москвофілам очевидним, то всі вони беззастережно стали по стороні українців проти москалів і ні один з них не пішов помагати Москві в боротьбі проти українського самостійництва).

Ми підкреслили вже, що довговікова важка неволя дуже пощербилася сили галицьких українців. Все ж, коли в 1848 році при зміні політичних стосунків в Австрії галицькі українці одержали деяку свободу вияву, ми бачимо в них виразні прояви національної свідомости. Скликаний в 1848 р. "Собор руських (українських) учених" ставить на порядку дня своїх нарад: Установити для української мови однакові форми, а для письма прийняти найвідповідніший правопис; крім того, виказати різницю української мови від церковно-словянської, російської і польської. А о. Василь Подолинський у виданій 1848 р. брошурі "Słowo przestrogi", пише, що тодішнє українське громадянство в Австрії ділилося на чотири партії: чисто українську, польсько-українську, австрійсько-українську та російсько-українську:

"Партія чисто-українська хоче України вільної й незалежної та змагає до неї просто, безоглядно, або через славянщину...

"Так, ми є українці й віримо міцно у воскресіння України вільної й незалежної; скоріше, чи пізніше, на тім нам ніщо не залежить, ані не стривожимося віддаленням часу, коли воно має наступити; бо чим є століття в житті народу? Не є воно навіть тим, чим рибі знесення одного яєчка! Минув той час, коли ми вагалися в куті виявити своє ім'я; сьогодні українець виявляє його світові; ніщо не зможе здержати нас від загального змагання в Європі; не замовкнемо, хіба Європа замовкне; всі хочемо бути вільні та рівні з іншими народами...

"Хочемо бути народом і будемо ним неминуче, бо голос народу — то Божий голос, а терпеливості в потомків нам не нестане; адже тої чесноти нас учили".

Правда, навіть визнавши тієї чисто-української партії

здавали собі справу, що від моменту знесення панщини мусить пройти ще чимало часу, поки український народ стане спроможним здійснити вимогу повної національно-державної самостійності, все ж, вона залишається для них вимогою реальною. Вимоги повної національно-державної самостійності не заперечують, поза москвофілами, й інші галицько-українські партії, а тільки ставлять її, як вимогу максимальну, борючись покищо за мінімальну, — за національну автономію українців у рямцях австро-угорської держави.

Тому то й М. Драгоманов, який перебуваючи в Швейцарії, стояв в багато тісніших стосунках з галицькими, як з наддніпрянськими українськими політичними діячами, не зміг мати такого погубного впливу на формування політичної думки в Галичині, як на Наддніпрянщині. Причиною цього було ще й те, що коли для наддніпрянців протисамостійницькі кличі Драгоманова приходили як підтвердження таких же вимог російських соціалістів, то для галичан, які стрічалися безпосередньо з західньо-європейськими, а не з московськими соціалістичними течіями, ті кличі були виразним дисонансом. Тому теж, коли наддніпрянські українські соціалісти приймали їх беззастережно як вияв найбільшого прогресу, то галицькі учні Драгоманова в національно-політичному питанні виступили проти свого учителя. Першим з них був, як ми вже згадували, Іван Франко. Та він не був єдиним. Інший учень Драгоманова В. Левинський, який в інших питаннях залишився йому вірним, писав: "Йому (Драгоманову) далеко було до того розуміння національного питання, яке надали йому уперве австрійські марксисти (Реннер і Бауер), і яке нині є найбільш поширеним. У Драгоманова грала більшу роль існуюча рама державна, підрядну подекуди нація. Конкретно, він як українець, був російським державником. В своїм проекті ідеальної російської конституції він кладе в основу перебудови Росії автономію області, території, а не нації, хоч австрійська дійсність могла його вже тоді

повчити, на скільки такий принцип розв'язує національне питання". "Для політики державного відриву (сепаратизму) України від Росії він не бачив ніде сили, ні ґрунту". А ще один галицький учень Драгоманова **Юліан Бачинський** у своїй праці "**Україна irredenta**", що появилася 1895 р., виразно всупереч кличам Драгоманова, заявляє: "**Політична самостійність України — це *conditio sine qua non*** (передумова, без якої не може бути) її економічного й культурного розвитку, умова взагалі — можливості її існування". І навіть обидві галицько-українські соціалістичні партії, які постали під безпосереднім впливом Драгоманова, українська радикальна партія в 1886 р. і українська соціально-демократична партія в 1899 р., основууючись, приймають в свою програму домагання самостійності України. Ясна річ, що тим більше для противників Драгоманова вимога державної самостійності України була самозрозумілою.

Самостійницький маніфест галицько-української молоді 1900 року

Прихід ХХ-го століття зустріли галицькі українці публічною декларацією своїх самостійницьких змагань. 14-го липня 1900 р. відбулося у Львові віче української академічної молоді, присвячене виключно справі самостійності України. Безпосередньою причиною скликання віча була постава газети "Буковина", яка з глуфом висміяла ідею української самостійної держави, називаючи її "фантасмагорією" (тобто хворобливим привидом). Заслухавши двох докладів, учасники віча прийняли одностайно серед загального ентузіазму запропоновану Л. Цегельським резолюцію такого змісту:

"Українська молодіж усіх австрійських вищих шкіл, вібрана на вічу у Львові 14 липня 1900 р.,

зваживши, що тільки самостійна національна держава є єдиною формою, в якій можливий правильний розвій в сучасності і на будуче,

зваживши, що брак державної самостійності в укра-

їнського народу відбивається тяжко на його економіч-
нім і культурнім стані та спинює всякий його розвій,
а вкінці,

зваживши, що тільки в самостійній, власній державі
знайде українська нація повну свободу розвою, —
признає і заявляє:

1. Що здвигнення самостійної української держави
в етнографічних границях є неперемінним і доконечним,

2. Що — за тим — всі змагання і всі сили української
нації належить справити в напрямі здвигнення власного
українського державного організму”.

Ці резолюції надруковано в органі академічної мо-
лоді ”Молода Україна” та видано окремою відбиткою
й поширено серед ”австрійських” українців. В обороні
ідеї самостійности України помістила ”Молода Україна”
теж довшу статтю Євгена Косевича, а ”Діло” статтю
Романа Стефановича, що вийшла опісля теж окремою
брошуурою п. з. ”Самостійна Україна”. А Іван Франко
помістив в 10-тій книзі ”Літературно-Наукового Вісника”
за 1900 р. статтю під заголовком: ”Поза межами можли-
вого”, в якій він пише:

”Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство
людей, що інтернаціональними ідеалами хотіли би при-
крити свої змагання до панування одної нації над другою,
або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би
широкими ”вселюдськими” фразами прикрити своє ду-
хове відчуження від рідної нації. . . Може бути, що колись
надійде пора консолідування якихось вольних міжнарод-
ніх союзів для осягнення вищих міжнародніх цілей. Але
це може статися аж тоді, коли всі національні змагання
будуть сповнені і коли національні кривди та понево-
лення відійдуть у сферу історичних споминів”.

Франко підкреслює теж у цій своїй статті, що ідеал
національно-державної самостійности не тільки вміщує
в собі ідеали соціальної справедливости та політичної
волі, але й один він тільки може їм дати змогу існування
та повного розвою.

9. МОЛОДА УКРАЇНА

Ініціатором скликання віча української академічної молоді в 1900 р. була таємна організація галицько-української студентської молоді "Молода Україна". Заснована в листопаді 1899 р., вона, подібно як її кілька місяців молодша наддніпрянська посестра РУП, об'єднувала патріотичну молодь різних партійно-політичних напрямків. У проводі організації стояв "Комітет Десяти", що його членами були, м. ін., відомі опісля діячі: Михайло Галушинський, Лонгин Цегельський, та Володимир Старосольський. Організація видавала журнал "Молода Україна" і "Комітет Десяти" виступав назверх як редакційна колегія того журналу. Політичні погляди "Молодої України" відзеркалює видана її заходами (накладом "Просвіти" під редакцією І. Франка) брошура, що її написав член "Комітету Десяти" Лонгин Цегельський п. з.: "Русь-Україна, а Московщина-Росія". Проаналізувавши історію українсько-московських стосунків від найдавніших часів, автор брошури стверджує:

"Вся історія українського народу це, або історія української держави, або історія змагань до відбудування держави.

"Ми переконалися, що наш народ і в Галичині і в російській Україні, стає до боротьби з чужинцями — поляками та москалями — та змагає здвигнути самостійну українську державу, а не хоче приставати ні до Польщі, ні до Москви, та що з цього всего виходить, що ми, русини-українці, є осібним народом, який має свою осібну історію і свої осібні інтереси та змагає до повної незалежності в будуччині".

"Молода Україна" гуртувала в своїх рядах кілька тисяч студентської та гімназійної молоді, і ширила серед них, а за їх посередництвом і серед широких мас галицьких українців ідею державної самостійності України. В 1901 р. зорганізувала "Молода Україна" бурхливу

демонстрацію студентської молоді, домагаючись відкриття українського університету у Львові.

Віче було зразу пляноване як легальне, але коли ректорат проголосив заборону, студенти рішили відбутися віче нелегально. Ректора і польських професорів, що впали до залі, де відбувалось віче, щоб його розігнати, вічевики викинули зі залі силою. Після двогодинних нарад і схвалення відповідних резолюцій, вічевики улаштували демонстраційний похід, маршуючи чвірками вулицями Львова та співаючи "Ще не вмерла" і "Не пора". Враження тієї демонстрації, — пише у своїх споминах один із її учасників, — було величезне. Це ж перший раз українське студентство всупереч урядовій забороні демонструвало вулицями Львова, а грімке "Не пора" — говорило всім про те, що студенти розглядають боротьбу за український університет не як самоціль, а як фрагмент всеобіймаючої боротьби за політично-національні права українського народу.

Польська влада притягнула до відповідальности ініціаторів демонстрації. У відповідь на те, 1-го грудня 1901 року українські студенти ухвалили сецесію, тобто залишення львівського університету й перехід усіх українських студентів на інші університети в Австрії. Цей крок студентства зустрівся з признанням усього українського громадянства, яке, не зважаючи на свою матеріальну убогість, негайно склало поважні фонди на удержання студентів на інших університетах. Сецесія відбилась теж голосним відгомоном по всій Європі, звертаючи увагу культурного Заходу на українську справу. Сецесія протривала два семестри.

В 1902 році "Молода Україна" взяла участь в організуванні великого селянського страйку в Галичині, надаючи йому політичний характер масової боротьби не тільки проти соціального визиску, але й проти національного гніту українського народу. Завдяки цьому, цей страйк, один із найбільших в історії селянських страйків, у якому взяли активну участь понад двісті тисяч

галицьких селян, причинився замітно до поширення національної свідомості серед найширших мас західно-українського населення.

Самостійницьку організацію "Молода Україна" стрінула така сама доля, як дещо пізніше РУП: організацію намагалися опанувати соціалісти й замінити ідею національної боротьби марксистською теорією боротьби клас, і ізза внутрішніх суперечностей "Молода Україна" в 1902 році в Галичині, а в 1904 році на Буковині, перестала існувати.

Та це не спинило самостійницького руху в його рості. Ідея самостійности охоплює все ширші круги і стає основою програм майже всіх політичних партій, і навіть руханково-спортових товариств "Січ" і "Сокіл" та "Пласту". Автор брошури "Русь-Україна, а Московщина-Росія", у вступному слові до другого видання цієї брошури в 1916 р. стверджує: "Коли в 1901 році трактувати всю українську справу під кутом історично-обоснованої державности було новиною, а для декого прямо диковиною, то сьогодні, в момент світової війни, котра видвинула на світову арену й українське питання, ідея української державности, як противаги державності московській, а так само польській, не тільки є духовою власністю всіх свідомих українців, але й широкої європейської опінії, — як наших приятелів і друзів, так і наших недругів і ворогів".

Перед в активізації боротьби ведуть далі українські студенти. Бурхливі студентські віча було знову улаштовано 1905 і 1906 року. В січні 1907 року після віча улаштовано знов велику демонстрацію з походами по вулицях Львова та співами "Не пора" і "Ще не вмерла". Застосовуючи поліційні санкції, польська влада заарештувала 116 студентів. Заарештовані відбули єдине в історії тюрем "віче в'язнів" (головою був Я. Веселовський, а секретарем Мирослав Січинський), на якому рішено проголосити голодівку, як протест проти безправного ув'язнення студентів і проти гноблення цілого україн-

ського народу поляками. В окремій брошурі, виданій у зв'язку з першим студентським вічем 1902 року писалось: "Не треба забувати, що ми передусім підбиті ляхами. І коли Австрія прийшла до нас, то з того повстала лише комбінація двох ярем".

Весною 1908 року секретар "віча в'язнів", Мирослав Січинський, виконав перший політичний атентат, вбиваючи 12-го квітня польського намісника Галичини Потоцького, на знак протесту проти вбивств українських селян польською поліцією під час виборів.

3-го липня 1910 року під час студентського віча у Львові прийшло до збройної сутички з польськими студентами й поліцією. На барикаді від кулі польського студента згинув тоді український студент Адам Коцко.

В липні 1913 року відбувся у Львові II. Всестудентський З'їзд, присвячений не тільки питанню університету, але й загально політичним справам. Тези політичної доповіді Дмитра Донцова п. з. "Сучасне політичне положення нації і наші завдання" було схвалено і доповідь видано окремою брошурою. Ця брошура Донцова, як і його ж "Модерне москвофільство", видана в тому самому часі в Києві, викликали голосний відгомін серед широких кругів Західної і Східної України. Правда, самостійницько-націоналістичні кличі, що їх голосив у своїх брошурах Донцов, не були новими для західно-українського студентства, яке вже своїм маніфестом 1901 року проголосило їх основами свого політичного "вірую"; все ж таки цей виступ Донцова, як речника наддніпрянської молоді заманіфестував ідейну єдність східної і західної частини українського народу та органічність відродження українського самостійництва.

Почавши від 1908 р., неминучість загально-європейського конфлікту стає все більш очевидною і в зв'язку з цим українська політична думка звертає увагу на можливість здобуття самостійності України шляхом відірвання Наддніпрянської України центральними державами

від Росії. Що ж до Галичини, то висувається вимогу національно-територіальної автономії для всіх українських земель під Австрією.

Та цей автономізм щодо Галичини вважається тільки тимчасовим, тільки першим етапом боротьби за повну суверенність і соборність. Остаточну ціль політичних змагань галицьких українців з'ясував Іван Франко в брошурі "Розвивайся ти, високий дубе" ще в 1883 р.: "Встане славна мати Україна щаслива і вільна, від Кубані аж до Сяну - річки одна, нероздільна".

Спільними силами

Розквіт української самостійницької ідеї в Галичині треба завдячувати спільним зусиллям галицьких та наддніпрянських політичних діячів. Уже в 1860 р. Пантелеймон Куліш нав'язує зв'язки з галицькими українцями. Заборона українського друкованого слова і поліційний терор в Росії та в порівнянні з цим велика свобода друку в Галичині, була причиною того, що в Галичині друкувалися видання — брошури і газети — Революційної Української Партії, Української Народньої Партії та інших революційних партій і звідти перевозились нелегально на Наддніпрянщину, завдяки чому нав'язувалась тісна політична й ідейна співпраця галичан і наддніпрянців. Живим зв'язком між Галичиною й Наддніпрянщиною був довгий час Михайло Грушевський, що ще перед 1900 роком переїхав з доручення наддніпрянських патріотів до Львова і там перебував аж до вибуху революції в Росії. З українців-наддніпрянців, що перебували в той час у Галичині, належить згадати **Симона Петлюру**, якого вислала туди РУП у зв'язку з видаванням тут видань РУП, **Дмитра Донцова**, **В. Щербаківського**, соціяліста **М. Залізняка** та кооперативного діяча **А. Жука**.

10. ПЕРЕД ВЕЛИКИМ ІСПИТОМ

Велика світова війна і революція, що прийшла у висліді цієї війни в Росії, захопивши всю Україну в кру-

говорот бурхливих подій, заставили український самостійницький рух до великого життєвого іспиту. Тільки ж, на змаг прийшлося йому стати не тільки зі сподіваними ворогами українського народу — білою і червоною Москвою та з польськими імперіялістами, що, тількищо вирвавшись самі з неволі, простягли свої загарбницькі руки на Західньо-українські землі, але й з отруйними політичними течіями, дбайливо виплеканими підступним ворогом всередині самого українського народу, — з москвофільством у Галичині, і "українським" соціалізмом на Наддніпрянщині. І це надало тому іспитові характер незвичайного трагізму.

Про те зловісне ідеологічно-політичне роз'єднання українського активу напередодні першої світової війни говорить у своїх споминах один із чільних членів РУП і опісля УНП:

"В перших часах існування РУП не було у нас ані "мішаного характеру", ані "мішаного складу" членів. То була ліга, лицарський орден молодих ентузіастів, які відчували потребу і час вийти на боротьбу з царатом за свій народ. Вийти на боротьбу нерівну, але повну посвяти. Не було в нас, скутих в одну могутню скелю, "мішаного характеру й мішаного складу", а була "одна думка й одна воля". Роз'єднання почалися пізніше, завдяки впливам з табору російських соціалістичних партій і їх централістичних програм".

"Поволі стали щораз упертіше говорити про соціалізм, соціалістичний устрій і ось на сторінках "Гасла" появляється роз'яснення, що ніби то нашу політичну мету треба розуміти як "Самостійну Україну з широко розвиненим соціалістичним устроєм". На місцях почалися суперечки в РУП. Одні стояли за соціалістичні гасла, другі відстоювали позиції національно-українські. Все це вносило дезорганізацію й розклад у партію".

"Наші непогодження з другою групою були глибшим, як то на перший погляд здавалося: вони полягали

в різниці двох поглядів: ідеалістичного й матеріялістичного, які тоді почали в нас вироблятися”.

”Матеріялістичний світогляд полягає в тому, що ніби то історія людства залежить від природніх умов, господарсько-економічних та географічно-політичних, тобто від **матерії**. Особа в історії людства значення не має. Особиста воля також не має значення. Змінити щось в історично-господарському процесі людська воля не може. Капітал зростає й централізується, а коли досягне та централізація найвищого ступеня, то самособою наступить кінець буржуазно-капіталістичного устрою. Коли згинуть менші господарства, а також менші нації, то це й приблизить людство до соціальної революції, тобто до **”Царства Божого на землі”**.

”Світогляд ідеалістичний, якого симпатиками були ми, полягає в тому, що **людська свідома воля — велика диваюча сила в історії**. Людська жива воля керує нами, а не мертва природа. Тому ми стоїмо за волю особи, громади, нації. А в економічному відношенні наш принцип: **вільна праця і право на здобутки нашої праці”**. (Ю. Коллард: **”Спогади юнацьких днів”**. ЛНВ, 1929, ст. 27, 511-512).

Так, ото, український політичний актив, — у висліді єхидної дії російського соціалізму, що йому М. Драгоманов промостив шлях до умів і сердець великої частини української революційно настроєної молодії інтелігенції, приспавши лукаво їхню національну свідомість і сторожкість, — ішов до великого життєвого іспиту роз'єднанням. По одній стороні барикади, поруч з московськими соціалістами, стали українські соціалісти, які всю увагу народніх мас звертали на соціально-економічні проблеми, проповідуючи **”єдність усіх працюючих”** під проводом **”великого русского народу”** й висміваючи ідею національно-державної суверенности українського народу. А по другій стороні — українські націоналісти, які в програмі первісної РУП, а опісля в УНП сформулювали ціль своїх змагань так:

**"Самостійна Українська Республіка працюючого лю-
ду, всесвітнє визволення поневолених націй і визволення
праці від визиску".**

ЗМІСТ:

Передмова	3
Вступ	7
1. Батько українського національно-політичного відродження	11
2. Перепони і супротивні течії	15
3. Братство Тарасівців	20
4. Революційна Українська Партія (РУП)	23
5. Українська Соціалістична Партія	31
6. Українська Народня Партія (УНП)	36
7. Братство Самостійників	48
8. Націоналістична течія в Галицькій Україні	50
9. Молода Україна	56
10. Перед великим іспитом	60

